

MUSO TOSHMUHAMMAD O'G'LI OYBEK IJODI VA IQTISODIY TAFAKKUR UYG'UNLIGI

Nizomiddinova Sarvinoz Xusniddin qizi

Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat institute talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19889873>

Annotatsiya: Ushbu maqolada Muso Toshmuhammad o'g'li Oybek ijodi iqtisodiy tafakkur bilan bog'liq holda tahlil qilinadi. Xususan, Qutlug'qon romani misolida ijtimoiy tabaqalanish, iqtisodiy tengsizlik va mehnat masalalarining badiiy ifodasi yoritiladi. Tadqiqot natijasida Oybekning iqtisodiy bilimlari uning realizm ruhidagi ijodiga sezilarli ta'sir ko'rsatgani asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Oybek, iqtisodiy tafakkur, ijtimoiy tabaqalanish, iqtisodiy tengsizlik, mehnat, realizm, "Qutlug'qon".

O'zbek adabiyotining yirik namoyandasi Muso Toshmuhammad o'g'li Oybek (asl ismi Muso Toshmuhammadov) 1905-yil 10-yanvarda Toshkent shahrida tug'ilgan. U bolaligidan ilimga chanqoq bo'lib, dastlab eski maktab va madrasada, keyinchalik yangi usul maktablarida tahsil oladi. Bu davr uning dunyoqarashi shakllanishida muhim bosqich bo'lgan.

Ta'lim yo'li va iqtisodiyotga kirib kelishi

Oybek 1920-yillarda zamonaviy ta'lim tizimiga kirib kelib, avval o'rta maxsus bilim oladi. Keyinchalik u O'rta Osiyo davlat universiteti (hozirgi O'zbekiston Milliy universiteti)da tahsil oladi. Dastlab u iqtisodiyot yo'nalishiga qiziqib, jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni o'rganishga intiladi.

Naim Karimov ning Oybek va Zarifa asarida ta'kidlanishicha, Oybekning aynan shu davrdagi izlanishlari uning tafakkurida tizimlilik va hayotiy muammolarga jiddiy yondashuvni shakllantirgan. Iqtisodiy bilimlar unga jamiyat tuzilishini, insonlar o'rtasidagi tengsizlik va mehnat munosabatlarini chuqurroq anglash imkonini bergan.

Adabiyotga kirib kelishi

Oybekning adabiyotga kirib kelishi 1920-yillarning o'rtalariga to'g'ri keladi. U dastlab she'rlar yozish orqali ijodiy faoliyatini boshlaydi. Uning ilk asarlari davr matbuotida e'lon qilinib, yosh ijodkor sifatida tanila boshlaydi. Keyinchalik u nasrga o'tib, yirik roman va qissalar yaratadi.

Ayniqsa, uning "Qutlug'qon" romani o'zbek adabiyotida muhim o'rin egallaydi. Ushbu asarda jamiyatdagi ijtimoiy tabaqalanish, iqtisodiy tengsizlik va mehnat muammolari realistik tarzda tasvirlangan. Bu esa Oybekning iqtisodiy bilimlari badiiy tafakkur bilan uyg'unlashganini yaqqol ko'rsatadi.

Iqtisodiy tafakkur va ijod uyg'unligi

Oybek iqtisodiyotdan adabiyotga o'tgan bo'lsa-da, uning dastlabki bilimlari ijodida chuqur iz qoldirgan:

- qahramonlar hayoti ko'pincha iqtisodiy sharoit bilan bog'lab tasvirlanadi;
- mehnat va tirikchilik masalalari markaziy o'rin tutadi;
- boylik va kambag'allik o'rtasidagi ziddiyat badiiy konflikt sifatida beriladi.

Qutlug' qon — Muso Toshmuhammad o'g'li Oybek ijodining eng muhim asarlaridan biri bo'lib, unda jamiyat hayoti oddiy voqealar orqali emas, balki iqtisodiy munosabatlar asosida tasvirlanadi. Roman voqealari Turkistonning murakkab tarixiy davrida kechadi va aynan shu davrda jamiyatdagi tabaqalanish keskinlashgani ko'rsatiladi.

Ijtimoiy tabaqalanishning badiiy ifodasi

Asarda jamiyat ikki asosiy qatlamga bo'lingan holda tasvirlanadi:

- boy va hokim tabaqa;
- kambag'al, mehnatkash xalq.

Bu bo'linish shunchaki fon emas — Oybek uni qahramonlar taqdiri orqali ochadi. Kambag'al qatlam vakillari hayot uchun kurashadi, ularning imkoniyatlari cheklangan, boylar esa resurslarga egaligi sababli ustun mavqega ega. Bu holat iqtisodiy tengsizlikning badiiy aksidir.

Iqtisodiy tengsizlik va inson taqdiri

Oybek romanda iqtisodiy sharoit inson hayotini qanday belgilashini juda real ko'rsatadi. Qahramonlarning qarorlari, orzulari va hatto fojialari ko'pincha ularning moddiy ahvoli bilan bog'liq:

- kambag'allik insonni majburiy tanlovlar oldida qoldiradi;
- boylar esa ba'zan adolatsizlik manbai sifatida ko'rsatiladi;
- iqtisodiy imkoniyatlar insonning erkinligini belgilaydi.

Bu jihat yozuvchining iqtisodiy tafakkuri borligini ko'rsatadi — u jamiyatni faqat hissiy emas, balki sabab-oqibat asosida tushuntiradi.

Mehnat masalasining falsafiy talqini

Romanda mehnat oddiy faoliyat emas, balki inson qadr-qimmatini belgilovchi asosiy omil sifatida beriladi. Mehnatkash obrazlar orqali Oybek:

- halol mehnatni ulug'laydi;
- jamiyat taraqqiyoti mehnat bilan bog'liqligini ko'rsatadi;
- iqtisodiy adolat g'oyasini ilgari suradi.

Bu yerda iqtisodiy bilimlar badiiy g'oya darajasiga ko'tarilganini ko'ramiz.

Realizm va iqtisodiy tafakkur uyg'unligi

Muso Toshmuhammad o'g'li Oybek ning kuchi shundaki, u iqtisodiy muammolarni quruq nazariya sifatida emas, balki hayotiy voqealar orqali ko'rsatadi. Shu sababli o'quvchi:

- tengsizlikni his qiladi,
- qahramonlar bilan birga yashaydi,
- jamiyat muammolarini chuqurroq anglaydi.

Qutlug' qon romani misolida Muso Toshmuhammad o'g'li Oybek ijodiga nazar tashlar ekanmiz, bitta muhim haqiqat yanada aniqroq namoyon bo'ladi: Oybek adabiyotga shunchaki voqealarni tasvirlash uchun emas, balki jamiyatni tushuntirish, uning ichki qonuniyatlarini ochib berish uchun kirib kelgan ijodkordir.

Asarda tasvirlangan ijtimoiy tabaqalanish, iqtisodiy tengsizlik va mehnat munosabatlari tasodifiy yoki faqat badiiy to'qima emas. Ular muayyan sabab-oqibat zanjiriga ega bo'lgan real hayotiy jarayonlardir. Oybek aynan shu jarayonlarni chuqur anglagani uchun qahramonlar taqdiri

orqali jamiyatdagi muammolarni ishonarli va ta'sirchan qilib ko'rsatadi. Bu esa yozuvchining iqtisodiy tafakkuri uning badiiy mahorati bilan uyg'unlashganini bildiradi.

Yana bir muhim jihat shundaki, Oybek iqtisodiy tengsizlikni faqat tanqid qilish bilan cheklanmaydi. U o'quvchini o'ylashga majbur qiladi: nega bunday tafovut mavjud? uning ildizi nimada? va uni qanday bartaraf etish mumkin? Shu orqali asar oddiy hikoya darajasidan chiqib, ijtimoiy-falsafiy mazmunga ega bo'ladi.

Bundan tashqari, romanda mehnat masalasining alohida o'rin egallashi ham bejiz emas. Oybek mehnatni insonning nafaqat yashash vositasi, balki uning ma'naviy va axloqiy qadri sifatida talqin qiladi. Bu esa iqtisodiy bilimlarning yanada chuqur — falsafiy darajada o'zlashtirilganini ko'rsatadi.

Umuman olganda, Muso Toshmuhammad o'g'li Oybek ijodi, xususan "Qutlug' qon" romani, adabiyot va iqtisodiyot o'rtasidagi uzviy bog'liqlikning yorqin namunasi. Uning dastlabki iqtisodiy bilimlari asarlariga mustahkam mantiqiy asos, hayotiylik va chuqur ijtimoiy mazmun baxsh etgan. Shu sababli Oybekni faqat yozuvchi sifatida emas, balki jamiyatni tahlil qila olgan teran tafakkur egasi sifatida ham baholash mumkin.

Shu jihatdan qaraganda, Oybek merosi bugungi kunda ham dolzarb: u bizni nafaqat o'tmishni tushunishga, balki hozirgi jamiyatdagi iqtisodiy va ijtimoiy muammolarga ham ongli nigo bilan qarashga undaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Naim Karimov. Oybek va Zarifa. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2015.
2. Muso Toshmuhammad o'g'li Oybek. Qutlug' qon. – Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, turli nashrlar.
3. Muso Toshmuhammad o'g'li Oybek. Tanlangan asarlar to'plami. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot.
4. O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi. "Oybek" maqolasi. – Toshkent, 2000–2005.
5. O'zbek adabiyoti tarixi (XX asr). – Toshkent: Fan nashriyoti.